

IZLAGANJE AUTORA, AKADEMIKA VLADIMIRA STIPETIĆA
NA PREDSTAVLJANJU KNJIGE

POVIJEST HRVATSKE EKONOMSKE MISLI (1848. – 1968.)

Izdanje Ekonomskog fakulteta, Zagreb, 2013.

održano

18. studenoga 2013., - 12^h u

Vijećnici Ekonomskog fakulteta

Sveučilišta u Zagrebu

Uvod

Dozvolite mi, prije svega, da se zahvalim Ekonomskom fakultetu, na kome sam proveo više od 40 godina (od toga 33 godine kao nastavnik), za izdavanje ove moje omašne knjige koja ima više od 600 tiskanih stranica.

Moje hvale idu, dakako, i uredniku prof. dr. Đuri Mediću, koji se dugo hrvao s mojim tekstom, dajući opširan predgovor (koji nosi naslov Uvod u studij povijesti hrvatske ekonomske misli). Ne manju zaslugu za konačan oblik knjige imaju i recenzenti: akademik Zvonimir Baletić i prof. dr. Svetislav Polovina. Nemam, nadalje, dovoljno pravih riječi da se zahvalim i današnjim promotorima moje knjige: Đuri Mediću, Zvonimiru Baletiću i Dragomiru Vojniću. Vojnića poznajem 66 godina, i njegov osobni pristup mom ekonomskom opusu, podsjetio me i na davno prošla vremena izrastanja jedne generacije, koja je razvijala, a i akceptirala suvremenu ekonomsku misao.

Svima za to – od srca hvala!

Dodat ću, međutim, nekoliko riječi radi boljeg razumijevanja nastanka ove moje knjige. Prvi je tom te povijesti izašao još 2001. godine (također na 600 stranica), a sada – 12 godina kasnije! – izlazi i drugi. A piše ga umirovljeni profesor, koji nije predavao povijest ekonomske misli. Kako je do toga došlo? I zašto prekidam svoju analizu povijesti ekonomske misli s 1968. godinom?

Prije svega, odlazeći u mirovinu, spoznao sam da sam tek jedan u nizu nastavnika, koji su generacijama učenika predavali ekonomiku, u nas zapostavljenu znanost (u prošlosti, ali i danas!), i da, nakon desetljeća svoje prakse, o svojim prethodnicima, davnim i recentnim, malo znam. I odlučih, u sebi, da moram ispraviti tu svoju slabost.

Nadalje, stao sam u analizi s 1968. godinom. Razlog je bilo moje uvjerenje da se od 1968. godine hrvatsko gospodarstvo prilagođava novim, tržišnim uvjetima privređivanja – i to uglavnom neuspješno. Zato je ta godina prijelomna!

Rad se na knjizi odužio:

Imao sam i ne malih teškoća s pronalaskom knjiga, neke su iznimno rijetke, druge pak stajahu ili u arhivima ili su bile neprevedene.

Spomenut ću kao primjer da je doktorska disertacija Mije Mirkovića, obranjena 1923. godine u Frankfurtu na Majni, ostala neprevedena u tamošnjem arhivu, pa se prijevod pojavio u Zagrebu skoro 90 godina kasnije. A sama je tema već naslovom intrigantna: o glavnim uzrocima niže proizvodnosti rada kod slavenskih naroda. Mirković tu činjenicu (koja je i danas prisutna!) objašnjava Max Weberovom hipotezom, a danas bismo još mnogo toga mogli dodati. Gotovo je identična situacija s disertacijom Joze Tomaševića: obranjena 1934. u Švicarskoj, tiskana je na njemačkom jeziku godinu dana kasnije, ali nikad nije prevedena. Kapitalna djela mnogih iznimnih ekonomista tiskana su na stranim jezicima u inozemstvu i u nas su *rara et rarissima*. Imbro Ignjatijević Tkalac svoje ekonomske radove piše na njemačkom. Tako na pr. obimna knjiga Ivšića (iz 1926.) tiskana je u Parizu na francuskom; ekonomska kapitalna djela Joze Tomaševića i Mirka Lamera su objavljena u Americi na engleskom; Vladimira Pertota na njemačkom i engleskom. A imamo i velikih monografija, objavljenih u inozemstvu, od naših ljudi, o kojima ništa ne znamo. Tako posjedujem (na talijanskom) knjigu Antonija Filipića: *La Jugoslavia oeconomica*, tiskanu 1922. u Milanu, koja je bila doktorska disertacija autora na milanskom Bocconi sveučilištu. Predgovor te knjige, s 300 stranica, piše Luigi Einaudi, senator Italije. A o Filipiću ne znam ništa, jer ga nijedna enciklopedija ili knjiga ne spominje. Što je bilo s njim?

U razdoblju između 1848. i 1918. nalazim relativno malo ekonomista, koji sav svoj život poklanjaju analizi ekonomskih događaja. Imbro Ignjatijević Tkalac je lingvist i politolog, koji svega osam godina djeluje kao tajnik Privredne komore. Braća Radići su u prvom redu političari, Ožanić i Predavec agronomi, oni su i statističari, pravnici i drugo. Zanimaju se, pak, ekonomijom usputno, ali s lucidnim idejama, zapažanjima i stavovima (s iznimkom B. Lorkovića).

Ne bih o tome mnogo govorio, ali ću istaknuti samo jednog pisca iz te plejade ljudi – Eugena Kvaternika.

Eugen Kvaternik, istaknuti hrvatski političar, bio je prisiljen između 1858. i 1864. boraviti u emigraciji. Upoznavši ekonomske prilike tadašnje Zapadne Europe objavio je 1863. godine knjigu *Hrvatski glavničar*, njegovo jedino ekonomsko djelo.

Kvaternik tu konstatira da Hrvatska zaostaje za gospodarskim razvojem Europe, a kao glavni razlog smatra „mrtvilo i malodušje prema materijalnom napredovanju u Hrvata“..., „pa nama dolaze tuđinci, koji su zapleli u svoje mreže sve pothvate i poduzetja, *maste si brade, dok si domaći ljudi prazne svoje zube triebe*“.

Zagovara, stoga, razvoj ekonomske znanosti u nas. No, taj njegov vapaj ostaje dugo tek *vox in deserto*.

Paradoksalna je situacija s orijentacijom naših intelektualaca. Između 1880. i 1913. godine Austrija i Beč postaju središte svjetske ekonomske misli. Tu se rađa marginalizam, sjajna ekonomska statistika, ekonomika agrara, razvija se teorija i praksa ekonomske politike (Böhm – Bawerk) i mnoge druge discipline. Tu se školuju i djeluju marksisti (Kautsky, Buharin) i građanski ekonomisti, koji odlazeći iz Beča (u Švicarsku i Englesku, Rusiju i SAD) diseminiraju spoznaje austrijske škole.

Ali unatoč sjajnom okruženju briljantnih profesora, sa svjetskom reputacijom, iz Hrvatske se stotinjak ljudi obrazuje u pravu – **niti jedan jedini u ekonomiji!** Na to u mojoj knjizi nema, nažalost, odgovora.

Plejada se ekonomista počinje u nas buniti u razdoblju između 1919. i 1941. godine. Bićanić godine 1939. profetski piše:

„Mi moramo činiti još velike napore da naše vlastito gospodarstvo sredimo. Mi smo u gospodarskom pogledu jedna od najneorganiziranijih zemalja u Europi. Vremena mnogo nemamo, jer se događaji razvijaju veoma brzo. Izboru također nemamo u tom pogledu. Za nas se postavlja pitanje ili ćemo sami organizirati naše gospodarske snage ili će nas stranci organizirati. A to, razumije se onda, ne u našu nego na svoju korist“¹.

No, ipak, valja istaknuti da su hrvatski autori u tom razdoblju objavili desetak izvornih ekonomskih udžbenika (Deželić, Mirković i drugi) na kojima će se obrazovati generacije budućih ekonomista.

Tako je, primjerice, Jozo Tomašević obradio iskustvo Kraljevine Jugoslavije s državnim dugovima (u disertaciji, koju je obranio 1931. godine u Baselu – Švicarska).

Tu je na osnovi analize vremenskih serija, iznio podatke o dugovima Kraljevine Jugoslavije i opterećenju otplatama glavnice i kamata. U dvadesetim i tridesetim godinama prošlog stoljeća na ime podmirjenja javnog duga odlazila je petina državnih prihoda – koji su tada iznosili, prema računu J. Tomaševića, svega 15% BDP-a zemlje. No time se, najvećim dijelom, podmirivala tek otplata kamata na preuzete kredite, dok se glavnica duga jedva smanjuje.

Završio sam svoj prikaz povijesti hrvatske ekonomske misli s 1968. godinom stoga, što je ta godina početak prilagođavanja dotad dirigirane ekonomije tržišnim

¹ Rudolf Bićanić: Pogled iz svjetske perspektive i naša ekonomska orijentacija (vlastita naklada) Zagreb, 1939., str. 104.

uvjetima (nakon privredne reforme iz 1965. godine). Dolazi do stagnacije razvoja; na ulicama su demonstracije, centripetalne sile nastupaju, pa tekuća ekonomska politika želi nastalo stanje brzo ukloniti, zadužujući se u inozemstvu. Između 1970. i 1980. godine uzeto je blizu 20 milijardi dolara inozemnih (javnih!) kredita. Barem 50 milijardi \$ današnjih.

No to ne pomaže: faraonski pothvati (nećemo spominjati Obrovac) gutaju ta sredstva, pa su učinci iznimno mali. Nastupa u osamdesetim godinama inflacija, vožnja par-nepar, siromaštvo kuca na vrata. To stanje mijenja i težište dotadašnje ekonomske znanosti.

Što je uzrok tome?

Da li usporeni razvoj, pa i ekonomska stagnacija Europe, koju je predviđao Olivier Blanchard još 2004. godine², ekstrapolirajući trendove iz dvadesetog stoljeća³? Nekoliko godina kasnije Walter Lanquer (nasljednik Kissingera i Brzezinskog kao direktora Instituta) objavio je knjigu s profetskim naslovom *Posljednji dani Europe – epitaf za jedan stari kontinent*, u kojoj prognozira „potpuni nazadak Europe – što daje skromnu podlogu europskom optimizmu“. On ističe tu kako je „došlo vrijeme kad mogu zaključiti da se Europa, kakvu znam, nalazi u procesu iščezavanja“. I s dozom cinizma zaključuje „Pozdravljam one, koji su pisali o europskoj briljantnoj budućnosti: želio bih da mogu dijeliti njihovo mišljenje. Ali smatram da Europa ima skromnu budućnost. Nadam se da će biti ipak više od muzeja“⁴.

Pred novom generacijom (koju na ovoj promociji predstavljaju mladi ekonomisti), sada stoji izazov. Kriza, koja potresa razvijeni svijet već 6 godina jasno svjedoči da nema povratka na svijet, kakav je bio prije krize. Hoće li promjene, koje se već zbivaju, biti duboke, fundamentalne? Mijenjaju se brzo, znamo, pravila igre: nema više zaklinjanja na Vašingtonski konsenzus i tržišni fundamentalizam. Pred mnogim se maloljudnim zemljama (a Hrvatska je takva) postavljaju dodatna pitanja: kako dalje? Kako ostvariti ravnotežu između tržišta i države, između individualizma i zajedništva, između čovjeka i prirode, između ciljeva i sredstava ekonomske politike? (pišem ovo po Stiglicu – Freefall – slobodni pad).

Knjiga, koja se danas promovira, daje, vjerujem, uvid u prošlost ekonomske misli; no smatram da iskustva minulih generacija ekonomista mogu biti korisna i za izgradnju bolje budućnosti.

Hvala svima!

² Olivier Blanchard: The Economic Future of Europe, National Bureau of Economic Research, Working Paper, 10310, February 2004.

³ Godine 1913. Europa je stvarala 46,4% bruto proizvoda svijeta (sa SSSR-om i Istočnom Europom). Stotinu godina kasnije svega 22%. Opadanje značenja Europe u globalnom društvenom proizvodu se nastavlja.

⁴ W. Lanquer: Posljednji dani Europe – Epitaf za jedan stari kontinent, London 2007.